

ФІНАНСУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ УМОВ

С.А. Власюк, кандидат економічних наук
Уманський національний університет садівництва

Розглянуто сучасний стан та проблеми фінансування сільського господарства як в Україні, так і в країнах ЄС в сучасних умовах. Запропоновано теоретичні та практичні підходи до фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств.

***Ключові слова:** фінансування, державна підтримка, кредит, дотації, спеціальний режим, механізм оподаткування.*

Із затвердженням незалежності Україна задекларувала розвиток національної економіки на засадах ринкової економіки. Фінансування сільського господарства було і залишається головною темою аграрної політики України. Саме з обсягами фінансування багато вчених та практиків країни пов'язують успішність роботи сільськогосподарських підприємств і можливість досягнення їх сталого розвитку. Тому назріла необхідність здійснювати заходи, направлені на розвиток ринкових інститутів, створення нових теоретичних та практичних підходів до фінансування сільськогосподарських підприємств.

Методика дослідження. При дослідженні доцільності та ефективності фінансування сільського господарства України застосовувалися методи аналізу та порівняння.

Результати досліджень. Аграрний сектор є важливою складовою економіки України, від функціонального стану якого в прямій залежності знаходиться продовольча безпека та незалежність держави, розвиток внутрішнього й зовнішнього ринків, а отже і рівень життя населення.

Вплив держави на економічні процеси в сільськогосподарське виробництво багатоаспектний, що обумовлено наявністю широкого вибору методів його здійснення, на які він спрямований. Їх раціональне поєднання та ефективність використання вимагає дослідження стану та перспектив фінансування сільського господарства.

Розглядаючи сільське господарство Європейського Союзу, варто зазначити, що воно є стратегічною галуззю ЄС, оскільки найбільша частина бюджету Союзу йде на підтримку аграрного сектору, зокрема у вигляді кредитів, субсидій, дотацій та пільг, що надаються фермерам. Головні показники в сільському господарстві країн ЄС пояснюють, частково, ці витрати. Орна територія ЄС становить 185 мільйонів гектарів, а сільська зона покриває 90% території Європи, більше половини якої призначено сільському господарству [1, С. 75].

Так, в Республіці Польща, яка є членом ЄС, основною допомогою наданою повністю з національного бюджету, є доплати, які знижують відсотковий тягар інвестиційних кредитів, наданих банками суб'єктам сільського господарства та переробки продуктів харчування. Ці доплати здійснює Агентство реструктуризації та модернізації сільського господарства на підставі договорів, укладених з банками. З початку діяльності Агентства було відкрито 54 пільгових кредитних ліній, в тому числі 43 лінії в рамках галузевих і регіональних програм, затверджених міністром

сільського господарства та розвитку села. В даний час метою звернення за кредитами є, зокрема, розширення комерційної пропозиції товарів, зниження витрат на виробництво, підвищення якості продуктів, а також поліпшення аграрної структури. Іншою формою допомоги з національного бюджету є поручительства і гарантії погашення банківських кредитів (студентських кредитів). Поруки Агентства надаються до 80% або до 100% розміру використаної суми кредиту, в залежності від розміру доходу на людину в родині студента. Крім того, Агентство виплачує зі своїх коштів еквівалент за вирощування лісонасаджень. З національних коштів надається також фінансова допомога типу *de minimis* [2, с.201].

Увійшовши до складу Європейського Союзу, Естонія зуміла модернізувати сільське господарство і сприяти розвитку сільських регіонів. У Естонії з'явилася можливість використовувати різні сільськогосподарські субсидії та субсидії на сільське життя ЄС, покращився стан підприємств, розширилися можливості як для внутрішньодержавного, так і для міжнародного співробітництва, виробники сільськогосподарської продукції змогли за допомогою субсидій ввести нові технології, методи виробництва, обладнання, що допомогло підвищити продуктивність і якість продукції [3].

Основна частка дотацій на сільське господарство і управління земельними ресурсами фінансуються за підтримки єдиної політики Європейського союзу в сфері сільського господарства. В рамках I ступеня єдиної політики застосовуються заходи по організації ринку і безпосередні дотації. У рамках II ступеня єдиної політики Європейського союзу в сфері сільського господарства розвиток естонського сільського господарства та сільського життя підтримуються за допомогою різних дотацій (дотації на поліпшення конкурентоспроможності сільського та лісового господарства, в тому числі на поліпшення благополуччя навколишнього середовища і тварин (вісь I), дотації на впровадження таких способів виробництва в сфері сільського господарства, за допомогою яких буде досягнуто стабільний стан навколишнього середовища та землекористування (вісь II), заходи III осі спрямовані на поліпшення якості життя сільських регіонів і підвищення різноманітності економічної діяльності, метою IV осі або заходів LEADER є заохочення місцевої ініціативи, коли внаслідок кращого використання внутрішніх можливостей сільського регіону надаватиметься сприяння досягненню цілей I, II і III осей) [4, С. 11].

З метою підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора, щоб прискорити освоєння Програми розвитку сільських районів (ПРСР), а також з метою створення більш сприятливих можливостей фінансування розвитку бізнесу міністерство сільського господарства Литви створило кредитний фонд [11]. Він відкриває доступ сільськогосподарських підприємств до фінансування Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських районів (EAFRD) та пільгових кредитів для розвитку свого бізнесу. Кредитний фонд, який був створений відповідно до правил програми розвитку сільських районів, відкриває доступ сільськогосподарських підприємств до фінансування Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських районів (EAFRD) та пільгових кредитів для розвитку свого бізнесу. Кредитний фонд був створений як окремий блок в Фонді кредитних гарантій сільськогосподарських підприємств. Загальний бюджет Кредитного фонду включає фінансування з Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських районів і фінансування з республіканського бюджету (75 і 25 відсотків відповідно) [5, С.132].

Проблема обґрунтування рівня й ефективності державної підтримки аграрного сектору економіки в Україні посідає чільне місце у наукових дослідженнях. Внесок держави у сільське господарство становив в середньому за аналізований період 2% ВВП, включаючи витрати бюджету та податкові пільги. За цим показником Україна належить до країн з високим рівнем державної підтримки і випереджає, за даними Організації економічного співробітництва та розвитку країни Європейського Союзу (1,2%), США (0,9%), Канаду (0,8%), Австралію (0,3%).

Зокрема, за попередніми даними Держстату [5], у 2013 році частка сільського господарства у загальному обсязі доданої вартості склала 9,1%, а обсяг продукції у фактичних цінах становив 308,1 млрд грн. Отримано 13,7% проросту загального обсягу продукції сільського господарства. Частка продукції рослинництва склала 69,4%, а виробництво протягом 2013 року збільшилося на 18,1%. Рентабельність становила 11,3% проти 22,3% у 2012 році. Виробництво продукції тваринництва збільшилося на 4,8%. Порівняно з 2012 роком збільшилась прибутковість молока – з 2,3% до 13,4%. Вирощування тварин на м'ясо виявилось неефективним.

У розвиток сільського господарства вкладено 839,3 млн дол. США прямих іноземних інвестицій.

Загальні результати господарювання за 2009 – 2012 роки і рівень бюджетної підтримки сільськогосподарських підприємств, включаючи фермерські господарства [7] (табл.).

Загальні результати господарювання та рівень бюджетної підтримки за 2009 – 2012 рр.

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. у % до 2009 р.
Чистий дохід (виручка) від реалізації с. - г. продукції та послуг, млн. грн.	65851,6	81165,2	104082,8	132206,1	200,8
Прибуток, збиток (-) від реалізації с. - г. та послуг, млн. грн.	8093,0	14177,6	21833,3	22683,3	280,3
Рівень рентабельності с. - г. діяльності, %	14,4	21,2	26,5	20,7	143,8
Отримано коштів державної підтримки, млн. грн., всього	3278,1	4608,1	4327,9	6974,1	212,7
за рахунок бюджетних дотацій – всього	738,5	1316,0	729,3	742,0	100,5
у тому числі					
для підтримки виробництва продукції рослинництва	211,7	465,5	230,7	184,2	87,0
для розвитку тваринництва	204,5	269,5	101,1	437,0	213,7
за іншими видами (напрямами) державної підтримки	322,2	580,9	397,5	119,9	37,2
за рахунок податку на додану вартість – всього	2539,6	3292,1	3598,6	6232,1	245,4
у тому числі					
для підтримки виробництва продукції рослинництва	1547,2	1790,2	2780,5	4321,4	279,3
для розвитку тваринництва	992,4	1501,9	818,1	1910,7	192,5

В Україні державна підтримка, характеризується як сукупність інструментів державного регулювання, які забезпечують сільськогосподарським виробникам

прийнятні умови ведення діяльності здійснюється за трьома основними формами, серед яких: пряма (прямі бюджетні виплати); непряма (бюджетні кошти носять стимулюючий характер); умовно-пряма (опосередкована) (через організаційно-економічні заходи, найчастіше прямо не пов'язані з аграрним сектором економіки).

Повноцінне використання цих інструментів державної підтримки вимагає збалансування аграрного бюджету як в абсолютній величині, так і відносно ВВП.

Загалом бюджетна підтримка (переважно за прямою і частково за умовно-прямою формами) складає максимум 12 млрд грн, тобто 60% від мінімальної потреби аграрної галузі, яку оцінюють у 20 млрд грн.

Фінансування аграрної галузі характеризується хронічним недофінансуванням та зменшенням обсягів прямої бюджетної підтримки. Так, видатки бюджету на аграрну галузь у загальних видатках стрімко скорочуються – якщо у 2009 році на них припадало 2,32%, то у 2014 році – лише 1,56%.

З метою підтримки розвитку аграрного сектора економіки держави як ключового фактора забезпечення продовольчої безпеки та одного з важливих напрямків нарощування експортного потенціалу держави у Законі України "Про Державний бюджет України на 2014 рік" збережена і збільшена, в порівнянні з минулим роком, державна підтримка розвитку АПК. Підтримка сільського господарства, в першу чергу, спрямована на розвиток тваринництва для забезпечення власними продуктами харчування і відтворення переваг та реалізацію органічного виробництва сільськогосподарської продукції.

На фінансування сільського господарства в 2014 році передбачено 10,3 млрд. гривень. На розвиток тваринництва в 2014 році передбачається направити 900 млн. гривень при 650 млн. гривень у бюджеті 2013 року.

Більш, ніж у два рази збільшено видатки (201,8 млн. гривень) на підтримку розвитку заходів в агропромисловому комплексі, зокрема щодо збереження та збільшення поголів'я великої рогатої худоби, компенсацію відсоткової ставки за кредитами, розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та ін.

З метою завершення одного з основних етапів розвитку аграрного ринку в державі в бюджеті на 2014 рік відновлена бюджетна програма з надання державної підтримки будівництва оптових ринків сільськогосподарської продукції, витрати на які передбачені в сумі 200 млн. гривень.

Впровадження новітніх технологій у сільськогосподарському виробництві, переробній промисловості вимагає їх технічного переоснащення і з цією метою на забезпечення оновлення техніки через лізинг передбачено видатки в сумі 192 млн. гривень, у тому числі за рахунок коштів загального фонду державного бюджету 140 млн. гривень.

Крім цього, як і в попередні роки, в 2014 році збережена пільгова система оподаткування в сільському господарстві, завдяки чому товаровиробники отримують пільг на суму понад 20 млрд. гривень.

Водночас, аграрні асоціації висловлюють невдоволення передбаченим фінансуванням держпрограми підтримки сільського господарства в проекті державного бюджету на 2014 рік. За словами президента «Українського клубу аграрного бізнесу» Алекса Ліссітси, практично нульове фінансування держпрограми розвитку сільгоспвиробництва призведе до того, що говорити про рекордні врожаї в 2014 році вже не доведеться. Він також заявив, що вітчизняні аграрії досі не розуміють, за яким механізмом відшкодуватимуть ПДВ при операціях із зерном. У разі, якщо невідшкодування ПДВ продовжать до 2016 року, це викличе щорічне недофінансування галузі на 8 – 9 млрд. грн. [8].

Голова Ради директорів асоціації "Союз птахівників України" Олександр Бакуменко відзначив, що в бюджеті практично відсутня пряма фіндопомога АПК. Він висловив обурення тим, що на компенсації відсотків за кредитами, взятими у комерційних банків, передбачено тільки 200 млн. грн. При цьому експерт уточнив, що процентні ставки в Україні є найвищими в Європі – 20 – 25% [8].

Висновки. Таким чином, сільське господарство України залишається найбільшим одержувачем пільг в економіці завдяки спеціальним режимам та механізмам оподаткування. Обсяг непрямой підтримки майже зіставний з обсягом бюджетних субсидій. Це дозволяє зробити висновок, що внесок сільського господарства в загальний фінансовий фонд країни є невиправдано низьким. Тому назріла необхідність переглянути пільги щодо оподаткування сільськогосподарських підприємств, частково замінивши їх бюджетним фінансуванням. Зменшення податкових пільг дозволить сформувавши необхідні стимули для підвищення ефективності виробничого процесу, що також виправдане з позиції вимог СОТ. Оскільки, ключовим питанням в умовах членства України у СОТ залишається необхідність впровадження структурних реформ вітчизняної економіки у такий засіб, який би гарантував покращення ефективності аграрного сектору економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Осташко Т.О. Сільське господарство в умовах СОТ і ЄС. — К.: Інститут сільського розвитку, 2005. — 72 с.
2. Rocznik Statystyczny Rolnictwa (Statistical Yearbook of Agriculture) 2010, Warszawa.
3. Антс Лаансалу. Сельское хозяйство, сельские районы, рыбное хозяйство / Антс Лаансалу, Маргус Палу, Май Вейрманн. — Издание Министерства сельского хозяйства Эстонии, Таллинн, 2007.
4. Estonian Rural Development Strategy 2007 – 2013, Ministry of Agriculture of Estonia, 2010.
5. Annual Report 2010 of Rural credit guarantee fund of Lithuania.
6. Сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/. — Назва з екрана (дата звернення: 14.05.2014).
7. Державний бюджет України на відповідні роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/719-18. — Назва з екрана (дата звернення: 14.05.2014).
8. Аграрії обурені низькою підтримкою сільського господарства в бюджеті-2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://real-economy.com.ua/print/59885.html>. — Назва з екрана (дата звернення: 10.05.2014).

Одержано 26.05.2014

Аннотація

С.А. Власюк

Финансирование сельского хозяйства в контексте современных условий.

Финансирование сельского хозяйства было и остается главной темой аграрной политики Украины. Поэтому назревшая необходимость осуществлять мероприятия, направленные на развитие рыночных институтов, создания новых теоретических и практических подходов, к финансированию сельскохозяйственных предприятий. При исследовании целесообразности и эффективности

финансирования сельского хозяйства Украины применялись методы анализа и сравнения. Определенно, что аграрный сектор является важной составляющей экономики Украины, от функционального состояния которого в прямой зависимости находится продовольственная безопасность и независимость государства, развитие внутреннего и внешнего рынков, а следовательно и уровень жизни населения. Рассмотрев сельское хозяйство Европейского Союза, следует отметить, что оно является стратегической отраслью ЕС, поскольку наибольшая часть бюджета Союза идет в поддержку аграрного сектору, в частности в виде кредитов, субсидий, дотаций и льгот, которые предоставляются фермерам. В Украине государственная поддержка, характеризуется как совокупность инструментов государственной регуляции, которые обеспечивают сельскохозяйственным производителям приемлемые условия ведения деятельности. Обоснованно, что сельское хозяйство Украины остается наибольшим получателем льгот в экономике благодаря специальным режимам и механизмам налогообложения. Поэтому назревшая необходимость пересмотреть льготы относительно налогообложения сельскохозяйственных предприятий, частично заменив их бюджетным финансированием. Поскольку, ключевым вопросом остается необходимость внедрения структурных реформ отечественной экономики в такое средство, которое бы гарантировало улучшение эффективности аграрного сектора экономики.

Ключевые слова: финансирование, государственная поддержка, кредит, дотации, специальный режим, механизм налогообложения.

Annotation

S.A. Vlasyuk

Financing of agriculture in the context of modern conditions

Financing of agriculture remains the main theme of agrarian policy of Ukraine. Therefore, there is a need in carrying out measures directed on development of market institutes, creation of new theoretical and practical approaches to financing of agricultural enterprises. During research of expedience and efficiency of financing of agriculture of Ukraine, the methods of analysis and comparison were used. Was observed that agrarian sector is important part of economy of Ukraine, from the functional condition of which depend food safety and independence of the state, development of internal and external markets, and consequently the social standard of living. Considering agriculture of European Union, it should be noted that it is a strategic industry of EU, as the most part of budget of Union goes in support of agrarian sector, in particular as credits, subsidies, tax deduction and privileges for farmers. State support in Ukraine is characterized by complex of instruments of government control, which provide acceptable conditions for activity to agricultural producers. It is grounded, that agriculture of Ukraine remains the biggest recipient of privileges in economy due to the special modes and mechanisms of taxation. Therefore, there is a need in revising privileges in relation to taxation of agricultural enterprises and replacing them partly by budgetary financings. A key question is a necessity of introduction of structural reforms of domestic economy in such measure which would guarantee the improvement of efficiency of agrarian sector of economy.

Key words: *financing, state support, credit, tax deduction, special mode, mechanism of taxation.*